

Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Zemepisné označenia a označenia pôvodu“

(2008/C 204/14)

Európsky hospodársky a sociálny výbor sa 27. septembra 2007 rozhodol podľa článku 29 ods. 2 vnútorného poriadku vypracovať stanovisko na tému

„Zemepisné označenia a označenia pôvodu“).

Odborná sekcia pre poľnohospodárstvo, rozvoj vidieka a životné prostredie poverená vypracovaním návrhu stanoviska výboru v danej veci prijala svoje stanovisko 26. februára 2008. Spravodajcom bol pán CAMPLI.

Európsky hospodársky a sociálny výbor na svojom 443. plenárnom zasadnutí prijal 12. marca 2008 124 hlasmi za, pričom 1 člen hlasoval proti a 3 sa hlasovania zdržali, nasledujúce stanovisko:

1. Závery a odporúčania

1.1 EHSV považuje za strategicky vhodné znovu oživiť a prehĺbiť diskusiu o celkovej politike kvality EÚ. Pritom by bolo potrebné nájsť harmonickú rovnováhu medzi legislatívnymi požiadavkami v oblasti bezpečnosti potravín, životného prostredia a sociálnych vecí (aj vzhľadom na možné označenie kvality EÚ) a ustanoveniami zameranými na vyzdvihnutie osobitých vlastností produktov a potravín z rôznych oblastí EÚ, založených na vyšších normách.

1.1.1 Pokiaľ ide o efektívnosť systému zemepisného označenia a označenia pôvodu, výbor sa domnieva, že je potrebné zohľadniť tieto body:

- väčšia jasnosť a zjednodušenie postupu podávania žiadostí,
- hodnotenie by mali vykonávať verejné a/alebo súkromné miesta, a to len v prípade, že sú nezávislé a akreditované (v súlade s normami ISO/EN ⁽¹⁾, ktoré sa týkajú akreditácie certifikačných orgánov),
- ďalšie zlepšenie právneho rámca vzhľadom na spory, predchádzanie konfliktom a/alebo ich riešenie a možnosti vyhnúť sa dlhým a únavným súdnym sporom. V tejto oblasti by tiež bolo potrebné stanoviť, že členský štát musí reagovať na každé porušenie pravidiel Spoločenstva ⁽²⁾, že musia byť vytvorené mimosúdne zmierovacie orgány a podobne.

EHSV sa domnieva, že tieto kritické body boli pri prepracúvaní nariadenia (ES) č. 510/2006 zohľadnené len sčasti a je potrebné ich opraviť, keďže pri rozšírení systému otretej krajiny bude potrebné počítať s ešte väčšími problémami.

1.1.2 Pokiaľ ide o efektívnosť, EHSV navrhuje vypracovať opatrenia na zaručenie patričného renomé výrobkov na trhu,

a to prostredníctvom posilnenia organizácií poverených správou zemepisných označení, ako aj prostredníctvom zavedenia jasnej definície a hodnovernej špecifikácie, ktoré budú založené na skutočne nezávislých efektívnych a účinných hodnoteniach.

1.1.3 EHSV preto odporúča, aby potrebné jednotné používanie špecifikačných obsahov v orgánoch zodpovedných za spracovanie žiadostí o registráciu bolo zaručené prostredníctvom pevne stanovených kritérií zabezpečujúcich reprezentatívnosť organizácie podávajúcej žiadosť, aby tak bolo možné zaistiť, že aj komplexné a kontroverzné aspekty budú primerane zohľadnené.

1.1.4 Pokiaľ ide o efektívnosť, EHSV ďalej zdôrazňuje, že zemepisné označenia musia byť v čoraz väčšej miere začlenené medzi dôležité nástroje vidieckeho rozvoja v členských štátoch. Je potrebné podniknúť všemožné úsilie na to, aby boli zemepisné označenie a opatrenia naplánované v rámci druhého piliera vzájomne prepojené, pričom je potrebné zohľadniť najmä nové členské štáty a znevýhodnené regióny všeobecne.

1.1.5 Na záver sa EHSV domnieva, že systém zemepisných označení, ktorý sa chápe ako príležitosť pre rozvoj vidieka, musí byť prispôsobený zvyšujúcim sa (aj etickým, sociálnym a ekologickým) očakávaniam spotrebiteľov. Pokiaľ sa tento prístup bude uplatňovať v stratégiách partnerstva s inými regiónmi sveta (aj v rámci dobre upraveného a kontrolovaného otvorenia trhu dovozu výrobkov so zemepisným označením z rozvojových krajín), mohlo by to viesť k širšiemu konsenzu v oblasti označenia pôvodu a pozitívne ovplyvniť viacstranné rokovania.

⁽¹⁾ International Organisation for Standardization.

⁽²⁾ Pozri rozsudok Súdneho dvora z 26. februára 2008 (prípád „Parmesan“).

1.1.6 Pokiaľ ide o zvýšenie hodnoty výrobkov so zemepisným označením, EHSV sa domnieva, že je potrebné viac sa zaoberať opatreniami na propagáciu označení Spoločenstva. Tieto opatrenia by mali byť zamerané na lepšiu informovanosť výrobcov a lepšiu komunikáciu so spotrebiteľmi (najmä v krajinách, v ktorých sú tieto aspekty slabšie rozvinuté). Cieľom je dosiahnuť nárast počtu výrobkov so zemepisným označením, rovnomernejšie rozšírenie týchto produktov v celej EÚ a zvýšenie dopytu na trhu.

1.1.7 V oblasti výskumu a šírenia poznatkov o vplyve systému v EÚ a na trh odporúča EHSV vhodné a jednotné rozšírenie výsledkov úspešných skúmaní, ktoré vykonávajú rôzne útvary Komisie, a to vo všetkých členských štátoch a medzi všetkými zainteresovanými aktérmi.

1.1.8 EHSV odporúča začať rokovania v oblasti svetového obchodu o zemepisných označeniach a označeniach pôvodu do rámca širšej politiky medzinárodnej spolupráce. V tejto súvislosti považuje výbor za potrebné znovu začať dôrazne a s väčším presvedčením rokovať o tomto balíku (rozšírenie článku 23 dohody o obchodných aspektoch práv duševného vlastníctva – TRIPS – na všetky výrobky so zemepisným označením; medzinárodný register; technická podpora pre rozvojové krajiny) a súčasne pokračovať rovnako účinne aj v dodatočných dvojstranných rokovaniach.

1.2 EHSV by rád venoval pozornosť najmä nasledujúcim šiestim aspektom, na ktoré poukázala Komisia (pozri 2720. zasadnutie Rady Európskej únie, 20. marca 2006):

1.2.1 Prvý aspekt: stanovenie chránených zemepisných označení a označení pôvodu pri prísadách. Podľa názoru EHSV musia byť po dohode so všetkými zainteresovanými stranami, ktoré majú podiel na organizácii, ktorá podáva žiadosť (napr. konzorciá na ochranu a pod.), vypracované kritériá a parametre týkajúce sa obsiahnutých prísad so zemepisným označením, ktoré musia byť splnené pre to, aby sa mohlo pre konečný výrobok používať zemepisné označenie alebo označenie pôvodu.

1.2.2 Druhý aspekt: používanie alternatívnych nástrojov ako napríklad známkov na ochranu zemepisných označení a označení pôvodu. EHSV sa domnieva, že používanie registrovaných ochranných známkov na ochranu zemepisných označení je v oblastiach mimo EÚ určite schodnou cestou. Nemôže však byť riešením problému medzinárodnej ochrany označení, keďže je (vzhľadom na možný počet krajín) komplexnou a nákladnou záležitosťou (to znamená, že je realizovateľné len pre obchodné organizácie, ktoré majú k dispozícii primerané finančné prostriedky) a neposkytuje úplnú ochranu.

1.2.3 Tretí aspekt: výrobky, ktoré spadajú do pôsobnosti nariadenia, zvlášť soľ, bylinné zmesi, výrobky z prútia a korenie. EHSV víta skutočnosť, že v rámci právnych predpisov Spoločen-

stva je už možné požiadať o zaregistrovanie produktov, ktoré nie sú len čisto poľnohospodárskej povahy (napríklad soľ, bylinné zmesi, výrobky z prútia, korenie a pod.), a to s ohľadom na zvýšenie hodnoty vidieckej kultúry danej oblasti. Súčasne odporúča, aby bola táto možnosť rozšírená na všetky poľnohospodárske výrobky, ktoré neboli dosiaľ zohľadnené.

1.2.4 Štvrtý aspekt: registrácia pôvodu surovín. V rámci všeobecných dobrovoľných sektorových dohôd, do ktorých sa zapojili všetky zainteresované strany tak, ako je to stanovené v súčasnom postupe na podanie žiadosti, odporúča EHSV v prípade zemepisného označenia pôvodu podrobnejšie preskúmať aspekty súvisiace s používaním surovín a povinnou podmienkou, že všetky tieto suroviny musia pochádzať z príslušnej zemepisnej oblasti.

1.2.5 Piaty aspekt: kritériá na posúdenie toho, či sa názov stal druhovým označením. EHSV odporúča, nielen vzhľadom na doterajšie spory, vytvoriť presnejšie nástroje, ktoré by umožnili jednoduchšie overiť dlhoročnú existenciu a/alebo renomé nejakého označenia, napríklad prostredníctvom vytvorenia úradu (hodnotiaceho grémiu), ktoré by filtrovalo a/alebo kontrolovalo prípadné označenia, ktoré už existujú v jednotlivých členských štátoch alebo prostredníctvom iného mimosúdneho zmierovacieho orgánu.

1.2.6 Šiesty aspekt: vytvorenie označenia Spoločenstva na zvýraznenie zemepisných označení a chránených označení pôvodu. EHSV sa domnieva, že zjednotenie zemepisných označení a chránených označení pôvodu do jedného označenia by so sebou mohlo priniesť nebezpečenstvo, že nebude možné vyvážené zohľadniť dve rovnocenné, skutočne existujúce a v rôznych regiónoch zakorenené danosti. Keďže je však potrebná efektívna komunikácia so spotrebiteľmi, malo by sa vyvíjať úsilie o zreteľnejšie grafické odlišenie zemepisných označení a chránených označení pôvodu (napríklad označovanie rôznymi farbami), a ešte viac by sa mali líšiť iné európske označenia (ZTS – zaručená tradičná špecialita, ekologická výroba), a to napríklad aj používaním iných symbolov.

1.3 Preto sa EHSV vyjadruje za to, aby sa pri opätovnom otvorení diskusie o spoločnej poľnohospodárskej politike (pravdepodobne v roku 2013) venovala v rámci komplexnejšej stratégie EÚ systematická a rozsiahla pozornosť všetkým výzvam, ktorým čelí európsky poľnohospodársky a potravinársky sektor. Medzi ne patrí aj spoločná trhová politika, ktorá musí byť zameraná na zmiernenie rizík v oblasti príjmov, ktoré vyplývajú z nestálosti stále otvorenejších a globalizovanejších poľnohospodárskych trhov. Rovnako sem možno zaradiť aj silnejšiu a účinnejšiu politiku vidieckeho rozvoja, ako aj politiku kvality, ktorá je považovaná za základný pilier budúcnosti celej európskej poľnohospodárskej politiky. V konečnom dôsledku sa sem radí aj vyvážená a sústavná politika využívania prírodných a energetických zdrojov.

1.4 EHSV napokon vyzýva členské štáty, aby vyvíjali úsilie zamerané na čo najefektívnejšie využitie európskeho systému CHZO a CHOP s cieľom lepšie propagovať poľnohospodárske výrobky pochádzajúce z ich územia, ako aj európsky poľnohospodársky model.

2. Úvod: Európsky systém zemepisných označení a označení pôvodu – vznik a vývoj

2.1 V európskej spoločnosti sa dá u spotrebiteľov už dlhú dobu pozorovať narastajúci trend sledovania vlastností potravinových a poľnohospodárskych produktov. Z tohto dôvodu narastá dopyt po kvalitných výrobkoch. Reakciou EÚ na tento dopyt sú niektoré právne predpisy na zvýšenie hodnoty poľnohospodárskych akostných výrobkov, ktoré vyhovujú požiadavkám v oblasti bezpečnosti potravín (balík predpisov v oblasti hygieny, vysledovateľnosť a pod.), ako aj požiadavkám týkajúcim sa rozlišovania určitých druhov výroby (značka kvality: ekologické poľnohospodárstvo, zemepisné označenie). Pod pojmom „kvalita“ sa v tomto stanovisku rozumie práve toto.

2.2 V tejto súvislosti boli v rámci európskej politiky vydané osobitné predpisy týkajúce sa označovania miestnych špecialít pochádzajúcich z konkrétneho miesta, napríklad miestne výrobky, ktorých kvalita alebo vzhľad sú založené na ich pôvode z určitej zemepisnej výrobnej oblasti alebo na surovinách resp. výrobnej metóde, ktorá je typická pre obmedzené zemepisné oblasti.

2.3 V krajinách okolo Stredozemného mora siaha prax ochrany označení súvisiacich s miestom pôvodu na označovanie výrobkov do začiatku dvadsiateho storočia. Najskôr bola zavedená vo vinárskom sektore a neskôr rozšírená na ostatné potraviny.

2.4 V roku 1992 vydala Komisia prvýkrát spoločný právny rámec na označovanie poľnohospodárskych výrobkov a potravín, platný vo všetkých členských štátoch. Do týchto nových predpisov boli zahrnuté aj definície, požiadavky a postupy, ktoré stanovovali už existujúce právne predpisy jednotlivých členských krajín, čo sa prejavuje v úzkej zhode medzi európskou značkou *chránené označenie pôvodu*, francúzskym označením *appellation d'origine contrôlée*, španielskym *denominación de origen*, resp. talianskym *denominazione di origine controllata*.

2.5 Spoločným rámcom sa pritom myslí nariadenie (EHS) č. 2081/92 o ochrane zemepisných označení a označení pôvodu poľnohospodárskych výrobkov a potravín, ako aj nariadenie

(EHS) č. 2082/92 o osvedčeniach špecifických znakov poľnohospodárskych výrobkov a potravín. Obe nariadenia boli nedávno zmenené a doplnené nariadeniami (ES) č. 510/2006 a (ES) č. 509/2006 z marca 2006.

2.6 Nariadenie (ES) č. 510/2006 sa týka ochrany označení výrobkov, ktorých osobitý charakter je daný ich *zemepisným pôvodom*, inými slovami chránených označení pôvodu (CHOP) a chránených zemepisných označení (CHZO).

2.6.1 Výrobky s označením CHOP majú znaky, ktoré sú dané výlučne prírodným prostredím a schopnosťami výrobcov v oblasti, z ktorej pochádzajú. V prípade označenia CHOP je preto potrebné, aby všetky fázy výrobného procesu (získavanie surovín, spracovanie, príprava) prebiehali v uvedenej oblasti a aby existovala úzka súvislosť medzi vlastnosťami výrobku a zemepisným pôvodom. Príkladom výrobkov s CHOP sú napríklad *huile d'olive de Nyons*, *Parmigiano reggiano* alebo *Shetland lamb*.

2.6.2 Aj výrobky s označením CHZO majú osobité vlastnosti, ktoré súvisia s určitou konkrétnou oblasťou. V tomto prípade však stačí, ak v danej oblasti prebieha *jedna fáza výrobného procesu*, zatiaľ čo napríklad suroviny môžu pochádzať aj z inej oblasti. Príkladmi takýchto výrobkov sú *Clare Island salmon*, *arancia rossa di Sicilia* alebo *Dortmunder Bier*.

2.7 Predmetom nariadenia (ES) č. 509/2006 sú zaručené tradičné špeciality, ktorých logo označuje výrobky s osobitými vlastnosťami, ktoré vyplývajú z použitých surovín alebo tradičných metód prípravy a nesúvisia so zemepisnou oblasťou pôvodu. Príkladmi zaručených tradičných špecialít sú šunka *Serrano*, pivo *Kriek* alebo chlieb *Kalakukko*.

2.8 Nariadenia (ES) č. 509/2006 a (ES) č. 51/2006 prijala Rada Európskej únie 20. marca 2006. Na tom istom zasadnutí Rady vyhlásila Komisia, že podrobne preskúma uplatňovanie nariadenia (ES) č. 510/2006 a jeho ďalšie úpravy ⁽³⁾.

2.9 Tieto nové predpisy o označovaní kvality značne zjednodušili celý systém. Predtým museli napríklad žiadatelia podať žiadosť o zápis do registra na príslušnom vnútroštátnom úrade, ktorý po dôkladnom preskúmaní poslal kompletne podklady Európskej komisii. Tá po doručení podklady opätovne kompletne preskúmala. Teraz je v kompetencii členských štátov rozhodovať v súlade s nariadeniami a usmerneniami Spoločenstva o týchto žiadostiach. Úloha Komisie sa obmedzuje na

⁽³⁾ Pozri dokument Rady č. 7702/06 ADD 1 (Addendum k návrhu protokolu, 2720. zasadnutie Rady (poľnohospodárstvo a rybné hospodárstvo) z 20. marca 2006 v Bruseli.

preskúmanie hlavných údajov, ktoré sú obsiahnuté v *jednom jedinom dokumente*. Tento dokument je potom uverejnený v úradnom vestníku. Ďalšou novinkou je to, že výrobcovia z tretích krajín môžu svoje žiadosti predložiť priamo Komisii. Predtým museli byť žiadosti predkladané najskôr vnútroštátnym orgánom, ktoré neboli vždy ochotné resp. pripravené ich preskúmať.

2.10 Komisia usporiadala 5. februára 2007 konferenciu na tému „Udeľovanie certifikátov akosti potravín“, pričom značne rozšírila spektrum tém, ktorými sa zaoberala (systémy udeľovania certifikátov, značky) a do programu zaradila aj otázku *požívateľnosti* potravín, t. j. kvality ako systému bezpečnosti potravín Európskej únie. Nie náhodou preto prvý záver konferencie znel, že „všetky (európske) potraviny, bez ohľadu na to, či boli vyrobené v EÚ alebo dovezené, musia spĺňať prísne predpisy v oblasti bezpečnosti a hygieny“⁽⁴⁾.

2.10.1 Napriek tomu je potrebné zdôrazniť skutočnosť, že Stály výbor pre potravinový reťazec a zdravotný stav zvierat, zložený zo zástupcov členských štátov a Komisie, dospel 20. decembra 2004 k záveru, že ustanovenia o výsledovateľnosti neplatia pre dovezené výrobky. EHSV s týmto názorom nesúhlasí.

2.11 Vzhľadom na výsledky a závery konferencie vo februári 2007 sa Komisia rozhodla vypracovať zelenú knihu o kvalite európskych poľnohospodárskych výrobkov, ktorá by mala byť uverejnená v októbri 2008. Zemepisné označenia v nej budú pravdepodobne zohrávať významnú úlohu. Na základe tejto zelenej knihy by potom mohli byť vypracované aj legislatívne návrhy.

2.12 Súčasne v Komisii (presnejšie na GR pre poľnohospodárstvo a vidiecky rozvoj) prebieha aj interné hodnotenie súčasného systému na ochranu zemepisných označení. Výsledky sa očakávajú v júli 2008.

2.13 V týchto všeobecných súvislostiach vypracoval EHSV toto stanovisko z vlastnej iniciatívy. V ňom však nemajú byť analyzované nespočetné aspekty a problémy politiky kvality načrtnuté v predchádzajúcich bodoch. Stanovisko sa zameriava na aspekty *efektívnosti a účinnosti* európskeho systému zemepisných označení a označení pôvodu, ako aj na otázku *viacstranných a dvojstranných obchodných rokovanií*.

2.14 Doterajšie práce a postoj EHSV k tejto tematike sú obsiahnuté v stanovisku z vlastnej iniciatívy s názvom „Využitie typických poľnohospodárskych akostných výrobkov ako nástrojov rozvoja v rámci novej SPP“ (spravodajkyňa: pani Santiago)⁽⁵⁾. Okrem toho poukazuje EHSV vo svojom stanovisku na tému „Budúcnosť SPP“ (spravodajca: pán Ribbe)⁽⁶⁾ na skutočnosť, že európske poľnohospodárstvo sa musí zamerať na taký spôsob výroby, ktorý bude zaručovať bezpečnosť a vysokú kvalitu.

3. Všeobecné pripomienky

3.1 Používanie a výsledky systému: efektívnosť a účinnosť

3.1.1 Systém zavedený nariadením (EHS) č. 2081/92 sa celkovo ukázal byť pomerne efektívnym. Z funkčného hľadiska by však chcel výbor upozorniť Komisiu na niektoré kritické body, ktoré sa časom prejavili. Týkajú sa najmä týchto troch oblastí:

- Postupu schvaľovania špecifikácií, ktorý prebieha často nadmieru pomaly a je nezlučiteľný s potrebami predkladateľov žiadostí (keďže sťažuje plánovanie predaja, komunikačnú stratégiu a pod.). To je nevýhodou najmä v prípade tých označení pôvodu, ktoré by potenciálne viedli k väčšiemu preniknutiu na trh a zviditeľneniu.
- Preskúmania, ktoré často vykonávajú orgány, u ktorých existuje niekedy potenciálny konflikt záujmov alebo ktoré nie sú vždy také nestranné, ako by si to vyžadoval výkon funkcie nezávislého hodnotiteľa.
- Kritérií hodnotenia označení, založených na dlhoročnej existencii, povesti a rozšírení, ako aj otázky, či ide o označenie druhu, ktoré často vedú k sťažnostiam a právnym sporom, a to tak v EÚ ako aj za jej hranicami.

3.1.2 Celkovo sa systém ukazuje byť efektívnym. Príslušné výrobky patria prakticky do všetkých možných skupín výrobkov (rastlinné a živočíšne výrobky, čerstvé a spracované výrobky, nápoje, produkty rybolovu, koreniny a pod.; pozri nasledujúcu tabuľku, ktorá obsahuje aktuálne údaje z decembra 2007). Z nej vyplýva, že existuje 772 výrobkov so zemepisným označením alebo označením pôvodu. V období rokov 2000 – 2006 vzrástol napríklad počet zaregistrovaných výrobkov s CHOP o 22 % a počet zaregistrovaných výrobkov s CHZO o 40 %, čo zodpovedá priemernému nárastu o celkovo 29 % len v priebehu piatich rokov.

⁽⁴⁾ Pozri: http://ec.europa.eu/agriculture/events/qualityconference/conclusions_en.pdf.

⁽⁵⁾ Ú. v. ES C 284, 14.9.1998, s. 62.

⁽⁶⁾ Ú. v. ES C 125, 27.5.2002, s. 87.

TABULKA I: Údaje a označenia pôvodu, ktoré zaregistrovalo GR AGRI do 15. 12. 2007 (http://ec.europa.eu/agriculture/qual/de/1bbaa_de.htm)

	DE	AT	BE	CY	DK	ES	FI	FR	EL	HU	IE	IT	LU	NL	PL	PT	CZ	UK	SK	SI	SE	CO	Tot
Ovocie, zelenina a obilniny	3	3	0	0	1	34	1	27	32	0	0	53	0	2	0	22	0	1	0	0	0	0	179
Syry	4	6	1	0	2	19	0	45	20	0	1	33	0	4	1	12	0	12	0	0	1	0	161
Čerstvé mäso (a droby)	3	0	0	0	0	13	0	50	0	0	1	2	1	0	0	27	0	7	0	0	0	0	104
Oleje a tuky	1	1	1	0	0	20	0	9	26	0	0	38	1	0	0	6	0	0	0	1	0	0	104
Mäsové výrobky	8	2	2	0	0	10	0	4	0	1	1	29	1	0	0	28	0	0	0	0	0	0	86
Minerálne vody	31	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	31
Chlieb, zákusky, koláče, cukrárske výrobky, sušienky a ostatné pekárske výrobky	4	0	1	1	0	7	0	3	1	0	0	3	0	0	0	0	4	0	1	0	1	0	26
Ďalšie výrobky živočíšneho pôvodu (vajcia, med, mliečne výrobky okrem masla, atď.)	0	0	0	0	0	3	0	6	1	0	0	2	1	0	0	10	0	1	0	0	0	0	24
Ostatné výrobky z prílohy I (koreniny atď.)	0	0	0	0	0	4	0	7	1	0	0	4	0	0	0	0	1	3	0	0	0	1 (*)	21
Pivo	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	0	0	0	0	17
Čerstvé ryby, mäkkýše a kôrovce a produkty z nich	3	0	0	0	0	1	0	2	1	0	1	0	0	0	0	0	2	3	0	0	0	0	13
Esenciálne/éterické oleje	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Prírodné gummy a živice	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Seno	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
SPOLU	69	12	5	1	3	111	1	155	85	1	4	165	4	6	1	105	10	29	1	1	2	1	772

(*) Café de Colombia

3.1.3 Systém zemepisných označení bol z rôznych hľadísk preskúmaný v osobitných štúdiách a výskumných projektoch (pozri projekty DOLPHINS 1999 – 2003 a SENER-GI 2004 – 2008, financované GR pre výskum) (⁷). V týchto po sebe nasledujúcich projektoch sa prejavili dôležité aspekty týkajúce sa efektivity zemepisného označovania v Spoločenstve.

3.1.3.1 V tejto súvislosti poukazuje EHSV najmä na problematiku v oblasti organizácie a spravovania zemepisných označení (príslušný výskum a osobitné štúdie v tejto oblasti koordinovali prof. Bertil Sylvander z parížskeho INRA a prof. Filippo Arfini z univerzity v Parme v spolupráci s Európskou komisiou), kde v popredí stoja tri spôsoby spravovania:

- „územný“ prístup, ktorý zapája všetkých aktérov (inštitúcie, podniky, zväzy a pod.) príslušného regiónu,
- „sektorový“ prístup, ktorý zapája len aktérov príslušného sektora (a región je len spojivom medzi nimi),
- „korporačný“ prístup, ktorý zapája len niektorých aktérov sektora (ktorí sa môžu zapojiť možno aj z čisto oportunistických dôvodov).

Z hľadiska efektivity je potrebné rozlišovať „silný“ a „slabý“ prístup. Pod pojmom „silný“ prístup sa pritom rozumie prístup, ktorý dokáže zaručiť, že sa výrobok u rôznych užívateľov a najmä u spotrebiteľov bude tešiť patričnej povesti.

3.1.3.2 EHSV okrem toho upozorňuje na skutočnosť, že komerčný úspech zemepisných označení je ešte málo významný a pozorovať sa dá len tam, kde je jeho základom dobrá štruktúra poskytujúca obsahovo bohaté výrobky riadená organizáciami, ktoré sú schopné vytvoriť sieť podnikov a zrealizovať efektívne komerčné stratégie. Pre úspech označenia pôvodu je rozhodujúcim faktorom sprostredkovanie obsahu a kvalitatívnych (a prípadne aj územných) hodnôt výrobku so zemepisným označením. Prínosom je samozrejme prípadná dlhoročná existencia zemepisného označenia, ani ona však nenahrádza nutnosť účinných opatrení na podporu organizácií ako aj účinných komunikačných opatrení.

3.1.3.3 EHSV jednako vyzdvihuje skutočnosť, že účinok a hospodársky a sociálny význam systému zemepisných označení sa nedá merať len podľa čísel a štatistík podielu na predajnej hrubej výrobe, keďže dôsledky a vplyv v regióne a aj vplyv na obchodnú bilanciu krajiny a EÚ sa týkajú širokého spektra sociálno-ekonomických daností a ďaleko presahujú samotnú oblasť poľnohospodárstva.

3.1.4 Jedným z najdôležitejších aspektov zemepisných označení je podľa názoru EHSV súvislosť medzi týmito označeniami a vidieckym rozvojom. Označenie pôvodu, ktoré bolo pôvodne nástrojom na ochranu výrobku, teraz často slúži ako skutočná možnosť na zvýšenie hodnoty kultúrnej jedinečnosti celého regiónu. To naznačuje, aké možnosti by mohli vyplývať z rozšírenia zemepisných označení aj na nepoľnohospodárske produkty a do akej miery to zodpovedá aj usmerneniam Spolo-

čenstva, ktoré už dlhú dobu existujú v oblasti rozvoja vidieka (zelená kniha z roku 1985, oznámenie o budúcnosti vidieckych oblastí z roku 1988, vyhlásenie z Corku z roku 1995).

3.1.4.1 Typický výrobok môže a musí ako kultúrna vizitka prispievať k hospodárskemu rozvoju vidieckych oblastí, najmä najviac znevýhodnených oblastí. Tento aspekt by však nemal byť skúmaný len z perspektívy Spoločenstva. EHSV zdôrazňuje, že vzhľadom na súčasný európsky systém a možné využívanie európskeho trhu tretími krajinami sa koncepčné prepojenie medzi zemepisným označením a vidieckym rozvojom, ako aj jeho následné využitie zdá byť atraktívne najmä pre rozvojové krajiny. Skutočne sa vo významných a dôležitých medzinárodných stanoviskách (FAO, Svetová banka) uvádzajú logické paralely medzi koncepciou zemepisného označenia a tým, čo sa v rozvojových krajinách označuje ako „miestne vedomosti“ alebo jednoducho tradícia. Týmto smerom sa uberajú aj „Usmernenia pre používanie zemepisných označení“ (podľa postupov a pravidiel EÚ), ktoré v súčasnosti vypracúvajú a šíria FAO a Svetová banka v rozvojových krajinách.

3.1.5 Ďalším nezanedbateľným aspektom sú podľa názoru výboru pozitívne vplyvy systému zemepisných označení na otázky životného prostredia v regiónoch, z ktorých pochádzajú produkty so zemepisným označením. Pri typických výrobných metódach sú používané výrobné a/alebo spracovateľské postupy, ktoré sú z veľkej časti založené na tradícii. Používa sa len veľmi málo alebo vôbec žiadne technické prostriedky, ktoré by mohli byť škodlivé pre životné prostredie a/alebo extenzívne metódy poľnohospodárskej výroby, ktoré sú výhodné z hľadiska biodiverzity a ochrany krajiny a životného prostredia.

3.1.6 Pokiaľ ide o účinnosť, je dôležité mať na pamäti možné budúce zmeny podmienok. Podľa názoru EHSV existujú náznaky, že sa situácie, ktoré boli doteraz považované za nemenné, môžu predsa len zmeniť. Početné nadnárodné potravinárske koncerny a distribučné reťazce napríklad začínajú vyvíjať iniciatívy na začlenenie produktov so zemepisným označením do produktovej palety, čím sčasti prekonávajú medzinárodnú politiku značiek a svetových trhov, pri ktorej bola doteraz (okrem legitimacy) spochybňovaná potreba označovania pôvodu. To je zaujímavý precedens, ktorého ďalší priebeh by mohol mať veľmi veľký význam pre ďalší rozvoj zemepisných označení.

3.1.7 Z niektorých štúdií okrem toho v tejto súvislosti vyplýva, že Spojené štáty pomaly upúšťajú od svojho negatívneho postoja (spôsobeného úplne inými podmienkami pokiaľ ide o poľnohospodárske produkty a potraviny, ako aj často krát protichodnou obchodnou stratégiou) voči európskemu modelu zemepisných označení, a to kvôli meniacim sa výrobným podmienkam v krajine. To znamená, že aj v USA sa už objavujú prvé prípady výrobných podnikov, ktoré spájajú úspech svojich výrobkov so zemepisným pôvodom a sťažujú sa na chýbajúce pravidlá primeranej ochrany. Známym príkladom sú vína z kalifornskej oblasti *Napa Valley*. Okrem toho boli nedávno

(⁷) Pozri www.origin-food.org.

zverejnené aj ďalšie prípady výrobkov z rôznych štátov USA a z Kanady (*Florida Orange*, *Bleuet du Lac Saint-Jean*), ktoré sa potýkajú s praktikami plagiátorstva označenia pôvodu, ktoré spôsobujú narušenie hospodárskej súťaže v krajine resp. so susednými krajinami.

3.1.8 Na záver EHSV poukazuje na všeobecnú tendenciu, že spotrebiteľia viac dávajú pozor na *pôvod* výrobku. Je to jeden z faktorov, ktoré ovplyvňujú výber produktov (pozri napríklad výsledky európskeho projektu TYPIC-2005 a DOLPHINS-2002). Súčasne sa zdá, že spotrebiteľia sú ochotní zaplatiť za výrobky s certifikátom pôvodu vyššiu sumu, keďže takéto výrobky sú všeobecne považovanejšie za kvalitnejšie a bezpečnejšie. V tejto súvislosti je potrebné vnímať aj novo nastolené témy chránených označení pôvodu pri surovinách a používanie výrobkov so zemepisným označením ako prísad pri príprave potravín.

3.1.8.1 EHSV však konštatuje, že vnímanie európskeho systému certifikátov a označovania je ešte málo vyvinuté a je veľmi rozdielne. Zo štúdie medzinárodného centra pre vedecké poľnohospodárske štúdie v oblasti Stredomoria (CIHEAM) o vlastnostiach a kvalite potravín pochádzajúcich z oblasti Stredozemného mora (Paríž, 2007) vyplýva, že 80 % občanov ešte nikdy nepočulo o chránenom označení pôvodu a 86 % o zemepisnom označení. Pokiaľ sa však v zadaní otázky uvádzajú národné označenia (napríklad „denominación de origen“ v Španielsku či „appellation d'origine contrôlée“ vo Francúzsku), rastie stupeň známosti. To je zjavne problém komunikácie so spotrebiteľmi a propagácie na úrovni Spoločenstva.

3.2 Európsky systém a dvojstranné a viacstranné obchodné rokovania

3.2.1 Strategický záujem

3.2.1.1 Priebeh a negatívny výsledok ministerskej konferencie v meste Cancún v septembri 2003 ukázali, že v rámci obchodných rokovaní už nejde len o rokovania o cenách a clách, o vzájomný prístup na jednotlivé trhy, ale že na seba súčasne narážajú rôzne výrobné modely (t. j. dejiny, tradícia a typológia výroby a výživy). Poznanie a vzájomné uznanie príslušných výrobných a výživových tradícií sú preto nevyhnutnou podmienkou pre úspech obchodných rokovaní.

3.2.1.2 To znamená, že keď rokuje Európske spoločenstvo, stojí jeho špecifický sociálny a hospodársky model proti iným legítimným modelom. Preto EHSV zastáva názor, že iniciatívy Európskeho spoločenstva v oblasti rokovaní môžu byť len vtedy efektívne a dosiahnuť konsenzus, ak budú pevnou súčasťou vonkajšej politiky, ktorá zahŕňa aj rokovania o ochrane duševného vlastníctva a obchode. Politika kvality, začlenená do tohto kontextu, môže slúžiť nanajvýš ako regulačný systém, ktorý je možné zosúladiť s ďalekosiahlejším a všeobecnejším politickým prístupom v oblasti medzinárodnej spolupráce, ktorá má čoraz väčší význam pre stabilitu na celom svete.

3.2.2 Proces tvorby právnych predpisov

3.2.2.1 Jednou zo zásad právnych predpisov Spoločenstva je voľný pohyb tovaru na európskou vnútornom trhu (článok 23 Zmluvy o ES). Túto zásadu sa kvôli veľmi rôznym právnym predpisom jednotlivých štátov darilo spočiatku len veľmi ťažko realizovať. Z historického hľadiska tieto rozdiely vyplývajú z komplexného, protichodného a neharmonizovaného rámca medzinárodných dohôd a predpisov, ktorý vzhľadom na globalizáciu vzbudzuje ešte väčšie obavy. Čoraz väčší strategický význam preto zohráva zabezpečenie spravodlivej hospodárskej súťaže medzi hospodárskymi aktérmi na stále otvorenejšom trhu. Prínosom v tejto oblasti môžu byť aj zosúladené predpisy v oblasti zemepisných označení.

3.2.2.2 Na európskej úrovni boli súdnou cestou (rozsudkami Európskeho súdneho dvora, ktoré boli pôvodne zamerané na zásadu „vzájomného uznania“) dosiahnuté čoraz väčšie pokroky na ceste k harmonizácii.

3.2.2.3 Na medzinárodnej úrovni prebieha proces budovania spoločného prístupu v oblasti zemepisných označení prostredníctvom rokovaní a dohôd o ochrane priemyselného a následne aj duševného vlastníctva. Od čias Parížskeho dohovoru (1883, 169 krajín), cez Madridskú dohodu (1891, 34 štátov) až po Lisabonskú dohodu (1958, 23 krajín) sa uznával princíp prepojenia medzi výrobkom a územím, z ktorého pochádza. Pokiaľ ide o právnu istotu, kontrolu a možnosti podvodu a plagiátorstva, sú tieto predpisy však aj naďalej vo veľkej miere neuspokojivé.

3.2.3 TRIPS: Konečná a mŕtvý bod tohto procesu

3.2.3.1 Dohoda TRIPS, podpísaná v roku 1994, obsahuje osobitnú kapitolu o obchodných aspektoch práv duševného vlastníctva, ktorá je venovaná zemepisným označeniam:

- a) definícia zemepisného označenia (článok 22);
- b) normy všeobecnej ochrany zemepisných označení všetkých výrobkov (článok 22 ods. 2 až 4);
- c) dodatočná ochrana zemepisných označení vína a alkoholu (článok 23);
- d) budúce rokovania a výnimky (článok 24).

3.2.3.2 Terminológia používaná v medzinárodných dohodách na označenie prepojenia medzi „miestom“ a „výrobkom“ bola odstupňovaná podľa „stupňa záväznosti“: uvedenie miesta, odkiaľ výrobok pochádza (Madrid 1891), zemepisné označenie (TRIPS 1994) a označenie pôvodu (Lisabon 1958). Súhrne by sa dalo povedať, že všetky označenia pôvodu sú zemepisnými označeniami. Nie všetky zemepisné označenia sú však označeniami pôvodu. Systematizáciu rozdielných kategórií výrobkov (podľa medzinárodných dohôd) spätých s určitým regiónom zrekonštruovala vo svojej dizertačnej práci *Analisi della Politica di riconoscimento internazionale delle indicazioni geografiche* (Analýza politiky medzinárodného uznávania zemepisných označení) Sabrina Cernicchiaro, univerzita v Parme.

3.2.3.3 Dohoda TRIPS bola významným krokom v dejinách dohôd o ochrane duševného vlastníctva výrobkov v medzinárodnom obchode, mnohé rozhodujúce aspekty však v nej zostali nevyskúšané. Touto dohodou bola zavedená spoločná definícia zemepisného označenia, ktorá v súčasnosti platí pre 151 krajín, a jednotný systém predchádzania sporom a ich urovnania. Súčasne je potrebné poukázať na aspoň tri závažné nedostatky:

- a) zavedenie zásady negatívnej ochrany (štáty majú možnosť zabrániť nekalému používaniu zemepisných označení);
- b) málo vyvinuté a bližšie nešpecifikované vytvorenie „viacstranného systému oznamovania a registrácie“ (dodnes existujú dva rôzne a protichodné spôsoby výkladu týchto predpisov: podľa jedného sú povinné a záväzné, podľa iného úplne dobrovoľné);
- c) vytvorenie diskriminačného prístupu (v jednom a tom istom právnom zdroji!) v praxi medzi všeobecnou ochranou poľnohospodárskych výrobkov a dodatočnou ochranou.

3.2.3.4 Okrem toho existujú aj regionálne dohody, ktorých predmetom je ochrana zemepisných označení, napríklad dohoda Africkej organizácie pre duševné vlastníctvo (OAPI) z marca 1977 alebo Banjulský protokol o ochranných známkach Africkej regionálnej organizácie pre duševné vlastníctvo (ARIPO) z marca 1997.

3.2.4 Problémy európskych výrobcov a uzly správnej medzinárodnej hospodárskej súťaže

3.2.4.1 EHSV zdôrazňuje, že neprimeranosť predpisov na medzinárodnej úrovni spôsobuje európskym producentom výrobkov so zemepisným označením vážne problémy. Nárast nekalého používania zemepisného označenia a veľké rozdiely medzi jednotlivými krajinami pokiaľ ide o právny rámec na ochranu zemepisných označení vedú k vážnemu narušeniu hospodárskej súťaže a obchodu medzi krajinami, ktoré sú členmi Svetovej obchodnej organizácie (WTO).

3.2.4.2 Prvou ťažkosťou je mnohokrát správna interpretácia vnútorných ustanovení príslušného trhu. Niektorým európskym producentom výrobkov so zemepisným označením sa podarilo ochrániť vlastné označenia aj mimo EÚ, ale aj v týchto prípadoch boli zaznamenané prípady ich zneužívania a falšovania, ako aj rozsiahle byrokratické prekážky pri obchodovaní. Zneužívanie je pritom priamo úmerné stupňu známosti výrobku so zemepisným označením. Negatívny hospodársky vplyv je veľký, a žiadna marketingová stratégia zo strany európskych podnikov nedokáže spotrebiteľov viazať na produkt. Vo všeobecnosti to predstavuje podvod vzhľadom na spotrebiteľov z tretích krajín, a poškodzuje dobré meno európskeho poľnohospodárskeho a potravinárskeho modelu.

3.2.4.3 V krajinách, ktoré majú vlastný systém registrácie zemepisných označení sa európski producenti stretávajú s podstatne menšími problémami. V oblasti ochrany zloženého označenia (napríklad označení, ktoré majú v názve „spôsob“,

„vzor“ a pod.), aj naďalej existujú veľké problémy. Spravidla musia európski výrobcovia znášať neúmerne vysoké náklady a bojovať so závažnými právnymi problémami pri dokazovaní, že vlastné zemepisné označenie nie je *druhovým* označením.

3.2.4.4 V dôsledku absencie presného a uznávaného medzinárodného právneho rámca využívajú európski výrobcovia prístup na trh prostredníctvom ochrannej známky (súkromné podnikové značky, kolektívne známky a certifikačné známky). Ale aj táto stratégia sa stretáva s ťažkosťami. Na medzinárodných trhoch sú mnohokrát obchodované produkty, ktoré už vo svojom názve obsahujú zemepisné označenie, ktoré si chce nechať zaregistrovať európsky výrobca (v takomto prípade je vhodné podniknúť proti používaniu tejto značky právne kroky). Okrem toho môže stratiť už zaregistrovaná známka svoju platnosť, pokiaľ jej bude odmietnutý prístup na príslušný trh z dôvodov ochrany verejného zdravia a známka nemôže byť sústavne používaná.

3.2.5 Dvojstranné rokovania a dohody

3.2.5.1 Keďže sa viacstranný prístup dostal do krízy alebo uviazol v slepej uličke (čo je stav, ktorý je nevyhnutne potrebné zmeniť), pri medzinárodných rokovaníach čoraz väčší význam nadobúdajú dvojstranné dohody. Na celom svete existuje v súčasnosti okolo 300 dvojstranných dohôd. Do roku 2010 sa ich počet pravdepodobne zvýši na 400. Tento trend vyvoláva určité obavy, keďže dvojstranné zmluvy majú len dopĺňať viacstranný prístup, o ktorý sa WTO usiluje, a to v súlade s touto strategickou delbou úloh: viacstranné zmluvy majú riešiť veľmi komplikované otázky ako subvencie, antidumpingové opatrenia a pravidlá týkajúce sa ochrany duševného vlastníctva, zatiaľ čo úlohou bilaterálnej úrovne je nájsť riešenie jednoduchších otázok a dohovory prednostných kritérií v obchode medzi dvoma krajinami.

3.2.5.2 EHSV sa však domnieva, že EÚ by sa nemala len pasívne prizerať tomu, ako dôležití celosvetoví aktéri rokujú na bilaterálnej úrovni, stanovujú dôležité pravidlá a definujú vzájomné hospodárske vzťahy. Najmä v oblasti poľnohospodárskych výrobkov a potravín sa dá vo všeobecnosti konštatovať, že pružnosť dvojstranných vzťahov je solídnym východiskom pre začatie rokovaní a hľadanie prijateľných a overiteľných riešení. Skúsenosti okrem toho ukázali, že takéto výsledky je možné dosahovať aj preto, že dvojstranné dohody poskytujú signatárskym krajinám, ktorých systém verejnej správy ešte nie je dostatočne vyvinutý, v rámci tejto dohody technickú pomoc potrebnú na vypracovanie príslušných právnych predpisov. Tento nárok je mimochodom daný aj pri viacstranných rokovaníach.

3.2.5.3 EÚ už dávno začala rokovať a uzatvárať dvojstranné dohody o poľnohospodárskych výrobkoch so zemepisným označením, ktoré v súčasnosti už existujú prakticky so všetkými obchodnými partnermi z krajín mimo EÚ a vzťahujú sa na všetky kategórie potravín, pričom otázka ochrany zemepisných označení je do nich systematicky začleňovaná.

3.2.6 Zemepisné označenia v rámci kola rokovaní z Dauhá: primeraná ochrana prospeje všetkým

3.2.6.1 V bode 18 vyhlásenia z Dauhá (november 2001) sa uvádza dvojité a diverzifikovaná stratégia rokovaní:

- a) výslovne je stanovené, že sa začne rokovať o viacstrannom systéme oznamovania a registrácie zemepisných označení vín a alkoholických nápojov v rámci dohody TRIPS („dospeli sme k dohode, že budeme rokovať [...] až do piatej ministerskej konferencie“);
- b) pokiaľ ide o rozšírenie ochrany zemepisných označení na iné výrobky ako víno, vo vyhlásení sa len stanovuje, že tejto téme sa bude venovať rada TRIPS („otázky súvisiace s rozšírením [...] prerokuje rada TRIPS“).

3.2.6.2 Pokiaľ ide o písmeno a), napriek snahám Európskej komisie nepriniesli rokovania na základe vyhlásenia z Dauhá žiadne výsledky. Aj naďalej existujú dva protichodné názory, pokiaľ ide o vyhlásenie. EÚ, Švajčiarsko, India, Turecko a ďalšie krajiny zastávajú názor, že je potrebné **povinne** zaviesť register vo všetkých krajinách združených vo WTO, zatiaľ čo USA, Austrália, Nový Zéland a iní sa pri rokovaníach a dohodách obmedzujú na **dobrovoľné** zavedenie tohto nástroja a chcú ho zaviesť len v tých krajinách, ktoré majú právny systém na ochranu označení pôvodu (určitý druh databázy).

3.2.6.3 Pokiaľ ide o písmeno b) (rozšírenie ochrany na výrobky iné ako víno), doteraz ešte neprebehli žiadne skutočné rokovania o tejto otázke.

3.2.6.4 Kvôli absencii skutočnej perspektívy ďalšieho pokračovania rokovaní v rámci dohody TRIPS sa Európska únia márne snažila tesne pred konferenciou ministrov v meste Cancun v roku 2003 presadiť, aby sa na program **rokovaní v oblasti poľnohospodárstva** dostala aj viacstranná ochrana

41 označení pôvodu. Cieľom bolo dosiahnuť opätovné povolenie na prístup na trh pre tie výrobky, ktorých označenie sa na medzinárodnej úrovni veľmi často zneužíva. Kvôli neúspechu ministerskej konferencie v meste Cancun boli potom rokovania zastavené.

3.2.6.5 Posledné oficiálne pokusy týkajúce sa viacstranného registra a rozšírenia posilnenej ochrany pre víno a alkoholické nápoje aj na iné výrobky podnikla WTO v roku 2005 ⁽⁸⁾. Diskusie v technickej oblasti sa ešte dodnes vedú na základe neoficiálnych dokumentov, ktoré predložila EÚ. V prvom rade sa v nich navrhuje, aby sa vychádzalo z toho, že pokiaľ bol vykonaný zápis do viacstranného registra, bude zemepisné označenie chránené vo všetkých krajinách, pričom je do 18 mesiacov možné vzniesť námietku. Ten, kto vzniesol námietku, musí pritom dokázať opak. Pokiaľ ide o register, je potrebné uviesť dve prekážky: Spojené štáty a iné anglosaské krajiny zastávajú názor, že jeho právne následky sú nezlučiteľné so zásadou teritoriality, zatiaľ čo rozvojové krajiny musia bojovať s administratívnymi ťažkosťami, pokiaľ ide o dodržanie termínu na vznesenie námietky, ktorý považujú za príliš krátky. Európska komisia v decembri 2007 oficiálne požiadala o predloženie textu, ktorý by mohol slúžiť ako základ pre medzinárodný register.

3.2.6.6 EHSV považuje za nutné znovu začať rokovania o tomto balíku (rozšírenie článku 23 dohody TRIPS na všetky výrobky so zemepisným označením, medzinárodný register, technická podpora pre rozvojové krajiny) a zamerať sa na rozšírenie poznania výrobkov, ktorých pôvod je certifikovaný a ktoré sa čoraz viac rozširujú na trhoch v niektorých tretích krajinách a rozvojových krajinách. Poukazuje okrem toho na určitú dynamiku pri rokovaní stole, kde bola na podnet Švajčiarska spon-tánne vytvorená skupina krajín („G.I. Friends“), ktorá sa dôraznejšie usiluje nájsť východisko z tejto slepej uličky.

3.2.6.7 EHSV zdôrazňuje, že zemepisné označenia sú jedinou formou duševného vlastníctva, ktoré môžu mať miestne spoločenstvá na celom svete. Práve z tohto dôvodu by bolo severo-južné rozdelenie WTO nepochopiteľné.

V Bruseli 12. marca 2008

Predseda

Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru

Dimitris DIMITRIADIS

⁽⁸⁾ Podanie WTO TN/IP/W/11 zo 14. 6. 2005.